

BARBARA KOŁODZIEJ

GABRIELA ŁĄCKA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Biblioteka Teologiczna

Sprawozdanie z sesji naukowej „Represje wobec żeńskich zgromadzeń zakonnych w PRL-u”¹

(WTI UŚ, Katowice, 15.03.2012)

15 marca 2012 roku w gmachu Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego odbyła się konferencja poświęcona tematowi: „Represje wobec żeńskich zgromadzeń zakonnych w PRL-u”. Organizatorami sesji byli Wydział Teologiczny Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach oraz katowicki oddział Instytutu Pamięci Narodowej.

Tematyka konferencji dotyczyła wysiedlenia w 1954 roku sióstr zakonnych z województwa katowickiego – wtedy stalinogrodzkiego – i przewiezienia ich do obozów pracy. Prezentowane zagadnienia stanowiły próbę ukazania polityki i sposobu działań władz komunistycznych, które poprzez stopniowe ograniczanie pola aktywności poszczególnych wspólnot chciały w dalszej perspektywie doprowadzić do likwidacji zakonów w Polsce. Działania z różną intensywnością prowadzono przez cały okres funkcjonowania systemu.

Uczestnikami sesji byli pracownicy naukowcy oraz studenci Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego, a także liczne grono sióstr zakonnych reprezentujących zgromadzenia poddane w tamtych czasach represjom ze strony PRL-owskich władz.

Zgromadzonych gości powitał dziekan Wydziału Teologicznego, ksiądz prof. Andrzej Żądło. W słowach wstępu między innymi zawarł podziękowania tym, którzy przyczynili się do realizacji przedsięwzięcia. Stwierdził również, że sesja stanowi formę hołdu dla sióstr i zgromadzeń zakonnych, które dzielnie przeżyły tamte czasy.

Następnie głos zabrał ksiądz prof. Jerzy Myszor. Otwierając sesję, omówił on życie zakonne w koncepcjach politycznych od schyłku XVIII do zakończenia XX wieku. Ksiądz Myszor przypomniał, że prześladowania sióstr zakonnych i represje wobec nich stosowano już wcześniej, zanim nastał komunizm. Początek temu procederowi w Europie dała rewolucja francuska, stanowiąca wzorcowy model rozdziału Kościoła od państwa. Dodał także, że zwolennicy takiego podejścia do życia konsekrowanego są nadal obecni w Polsce, a nawet w ostatnim czasie uaktywnili się.

W dalszej kolejności głos zabrała s. dr hab. Agata Mirek CMN, która przedstawiła aktualny stan badań naukowych na temat żeńskich zgromadzeń w PRL-u oraz nakreśliła plany i perspektywy związane z tą dziedziną na najbliższe lata. Wskazała, że zagadnienie wciąż nie zostało wystarczająco zbadane. Podkreśliła też potrzebę przygotowania

¹ Ze względu na szerokie zainteresowanie tematyką sprawozdanie ukazało się również jako: B. Kołodziej, G. Łącka, *Represje wobec żeńskich zgromadzeń zakonnych w PRL-u. Sesja naukowa na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach (Katowice, 15 marca 2012 r.)*, Fides. Biuletyn Bibliotek Kościelnych 35,2 (2012), s. 307-310.

syntezy o charakterze nie tylko historycznym, ale i socjologicznym, poświęconej losom siostr zakonnych w Polsce Ludowej. Przywołała prace i inicjatywy, które do tej pory już powstały, oraz stwierdziła, że z każdym rokiem przybywa wiedzy i historiografii na ten temat. Wskazała również, że w innych krajach byłego bloku komunistycznego stan badań w omawianym zakresie jest jeszcze skromniejszy niż w Polsce.

Temat represji władz komunistycznych wobec jadwizanek prowincji katowickiej omówiła s. Karina Domagała ze Zgromadzenia Sióstr Świętej Jadwigi. Przedstawiła ona historię zgromadzenia od jego powstania w 1857 roku, a także cele i zadania, jakie starało się ono realizować na co dzień. Zdaniem s. Domagały, różnorodny charakter represji ówczesnych władz państwowych miał głównie ograniczyć wpływ zakonów na wychowanie dzieci i młodzieży. Stąd placówki takie jak żłobki, przedszkola, szkoły, zakłady opiekuńcze były upaństwowione, a siostry zakonne masowo zwalniano z pracy. Sierocińce natomiast przekształcano w zakłady pracy chronionej dla osób upośledzonych. Od 1958 roku prowadzono państwową politykę laicyzacyjną, dążącą do usuwania religii ze szkół oraz zeświecczenia przedszkoli i szkół. Wcześniej, bo od 1949 roku, nacjonalizacją objęto również wszystkie szpitale, w których pracowały jadwizanki. Siostra Karina Domagała zwróciła szczególną uwagę na osobę s. Heliodyry Barbary Pytlik, która w wyniku spreparowanych oskarżeń o niewłaściwe żywienie i brak higieny w Domu Małego Dziecka w Dąbrówce Małej została skazana na 14 miesięcy więzienia. Represje wobec siostr jadwizanek prowincji katowickiej obejmowały ponadto zagarnięcia własności – między innymi nieruchomości i ziemi kościelnej – zgodnie z Ustawą z 1950 roku o przejęciu przez państwo dóbr martwej ręki.

Dr Adam Dziurok przedstawił przebieg akcji „X2” na terenie województwa stalino-grodzkiego. Była to w odpowiedni sposób uzasadniana walka z rewizjonizmem; polegała na wysiedlaniu w latach 50. ubiegłego stulecia siostr zakonnych z terenu województw opolskiego, wrocławskiego i stalino-grodzkiego. Zdaniem prelegenta, wyjątkowo mocno ucierpiały zgromadzenia jadwizanek, boromeuszek i służebniczek. Siostry w czasie skrupulatnie przygotowanej akcji zostały wywiezione do Krzeszowa, Wrocławia, Trzebnicy, Strumienia i Katowic (Bogucic). Znajdowały się tam placówki klasztorne, mające charakter obozów pracy. Zmuszano w nich siostry do prac, z którymi nigdy nie miały nic wspólnego i które nie były zgodne z ich charyzmatem. Będące własnością zgromadzeń szpitale, domy opieki, przedszkola, sierocińce były przekazywane instytucjom społecznym na bardzo różnorodne cele. Podczas tej akcji zagrabiono także grunty i budynki klasztorne. Do dnia dzisiejszego spora część ówczesnie zajętego majątku nie została odzyskana przez zgromadzenia zakonne.

Na zakończenie sesji dr Jacek Żurek zaprezentował wykład *Państwo wobec placówek opiekuńczych i wychowawczych żeńskich zgromadzeń zakonnych po 1956 roku aż do połowy lat 60.* Kasaty zakonów obejmowały placówki Caritas oraz instytucje prowadzone niezależnie, to jest przedszkola i szkoły. Objęły one 75% placówek. Represje w szkołach zaczynały się od niczym nieuzasadnionych kontroli programów nauczania. Pomimo że nie wykazywano w nich żadnych uchybień, to i tak poszczególne kuratoria cofały zgodę na funkcjonowanie szkół. Według dr. Jacka Żurka, politykę kasat popierali wszyscy funkcjonariusze partyjni, działający za rządów Władysława Gomułki. Ten ostatni 18 marca 1961 roku na spotkaniu przedwyborczym potwierdził rozdział Kościoła od państwa i laickość szkoły.

W dyskusji podsumowującej sesję ksiądz prof. Jerzy Myszor postawił pytanie „W jakim kierunku idziemy?”; być może nasz kraj podąży za przykładem Francji, która posiada kontrolę nad wszelkimi dziedzinami życia w państwie. Ks. Myszor zachęcał też, aby

wszyscy, którzy posiadają jakąkolwiek wiedzę na temat represji i cierpień ludzi w czasach PRL-u, nie bali się dawać świadectwa i upubliczniali te wiadomości.

Konferencji towarzyszyła wystawa „Trudne lata – wielkie dni. Zakony żeńskie w PRL”. W jej przygotowanie zaangażowali się: Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Konferencja Wyższych Przełożonych Żeńskich Zgromadzeń Zakonnych w Polsce oraz Oddział Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach.

Wystawa była odpowiedzią na apel błogosławionego Jana Pawła II, by zbierać świadectwa dotyczące cierpień ludzi Kościoła w czasach PRL-u; przybliżyła ponadto politykę wyznaniową władz Polski Ludowej wobec żeńskich wspólnot zakonnych w latach 1945-1989. Na 25 planszach zaprezentowano dokumenty i fotografie ze zbiorów 19 archiwów żeńskich wspólnot zakonnych oraz Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej i Archiwum Akt Nowych. Ekspozycja ukazała represyjne działania władz komunistycznych i spychanie siostr zakonnych na margines życia społecznego; przedstawiła także zmagania zakonnic z ówczesną rzeczywistością, ich codzienne życie i pracę oraz zaangażowanie w wielkie wydarzenia z życia Kościoła i narodu. Nie była ona kalendarium życia zakonnego; chronologiczny układ spełniał jedynie rolę symboliczną.

Scenariusz wystawy przygotowały dr hab. Agata Mirek (KUL) i dr Łucja Marek (IPN Katowice), w konsultacji z dr. Adamem Dziurokiem (IPN Katowice). Materiały archiwalne zebrały i udostępniły siostry prowadzące badania naukowe nad żeńskim ruchem zakonnym w Polsce. Wystawa była prezentowana na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Śląskiego do końca marca 2012 roku.